

ב. המלוה מאה פרוטות במאה ועשרים, ולבסוף הוזלו הפרוטות ביחס למטבע כסף בשישית, ונמצאו המאה-ועשרים שוים כמו שהיו המאה בתחילה. וכן לאיך גיסא; הלוח מאה במאה ונתיקרו הפרוטות — מה הדין?

א. 'נשך' ו'תרבית' של תורה — חד הם ואי אפשר לזה בלא זה, ולא חילקם הכתוב אלא לעבור עלי בשני לאוין (ושינה משום נוי הלשון. תוס'). הביטוי 'נשך' הוא על שם שנושך ומחסיר ממונו של הלוח. ו'תרבית' — על שם שנתרבה ממונו של המלוה.

הרמב"ן בפירושו לתורה פירש על פי פשט שה'נשך' היא הלואה ללא זמן פרעון מסוים אלא כגון בכל חדש שהממון אצלו צריך להוסיף לו כך וכך, הרי זה כנשיכת נחש המבצבצת ועולה לאחר זמן. ואילו הרבית היא הלואה לזמן מוגבל וסופי [שכך היא הרגילות בהלוואת אוכל, עד זמן הגרנות וכד'], מאה במאה ועשרים.

ישנה 'תרבית' האסורה מדרבנן שאינה בכלל 'נשך', שאין החסרון נראה לעין אלא ממון המלוה מתרבה מאליו, כגון פוסק על הפירות כפי השער וכדלהלן, שאין שם רבית קצוצה (עפ"י ריטב"א).

ב. אם הולכים בתר מעיקרא, הרי באופן הראשון יש בדבר איסור נשך ותרבית מדאורייתא ובאופן השני לא. ואם הולכים בתר בסוף — להפך, בראשון אין שם איסור דאורייתא ובשני יש.

כתב הרמב"ן שלהלכה בתר מעיקרא אזלינן. הלכך המלוה סאה בסאה והוקרו החטים — אינו אסור אלא מדרבנן. ויש אומרים שהדבר ספק. ויש דעה שאיסור רבית נקבע אחר האוכל ולא אחר המטבע. והרמב"ן והרשב"א דחו זאת.

דפים ס — טא

קמ. כמה לאוין עוברים בהלוואה ברבית, הלוח והמלוה?

הלווה ברבית, כסף או אוכל או כל חפץ אחר — עובר בשני לאוין. וכן המלוה עובר בשניהם. (את כסף לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. ונאמר לא תשיך לאחיך (אזהרה ללוח) נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך...). [ועוד הכפיל הכתוב כמה וכמה אזהרות: לא תהיה לו כנשה; לא תשימוז עליו נשך; אל תקח מאתו נשך ותרבית; לפני עור לא תתן מכשל; ולאחיך לא תשיך. נמצא בין הכל עובר המלוה בששה לאוין, והלוה בשלש. עפ"י הסוגיא להלן עה: ראשונים].

יש אומרים (עפ"י הסוגיא בכתובות מז) שהלואת קרקע בקרקע ברבית מותרת מן התורה [ויש שהתירו אפילו מדרבנן. עב"ח יו"ד קסא עפ"י לשון הרא"ש ונמו"י. וכן הוא לשון הר"ן בחדושי. ואלם בכתובות כתב הר"ן שאסור מדרבנן. וכן כתב הריטב"א ועוד. וכן נקט המשל"מ — מלוה ד,א. וע"ע אבני נזר יו"ד קסב], כגון עשר גפנים באחת עשרה — שלמדים ב'כלל ופרט וכלל' למעט קרקע ופחות משה פרוטה. [ואף על פי שלא נזכרת דרשה זו בברייתא, מצינו בכמה מקומות שלא הזכיר כלל ופרט בברייתא ואעפ"כ דרשוהו בגמרא]. (עפ"י רא"ש רשב"א ור"ן. וכן צדדו בתוס').

ויש חולקים וסוברים שגם על קרקע ועל פחות משה פרוטה יש איסור רבית דאורייתא (עפ"י שטמ"ק בשם הרמ"ה; ריטב"א. וכ"כ הפוסקים יו"ד קסא) בשם הרשב"א. וע"ע לחם משנה ומשנה

למלך — מלוה ולוה ו,א ומשל"מ שם ד,א; אבנ"ז יו"ד קסא-קסב. והרדב"ז (ח"ב תשצז) הכריע לאסור בלשון הלואה ולהתיר בלשון נתינה, אתן לך חמש אמות ע"מ שתתן לי שש — דחליפין נתינהו). ואם מלוה כסף או מטלטלין, לדברי הכל יש איסור בהחזרת קרקע (עפ"י ראשונים. וכתב הרדב"ז (ח"ב סוס"י תשצז) שלא ראה בזה חולק).

דף טא

קמא. א. למה הוצרכו להכתב לאוין מיוחדים לרבית לאונאה לגזל ולגנבת ממון ולעשיית עול במשקל, ולא נלמד זה מזה?

ב. למה הזכירה תורה יציאת מצרים ברבית, בציצית, במשקלות ובאיסור אכילת שרצים?

א. אין ללמוד גזל ואונאה מאיסור נטילת רבית, שכן איסור רבית חידוש הוא שאפילו על הלואה אסרה תורה, הגם שאינו לוקח ממון מחברו אלא נותן. וכן אין ללמוד רבית ואונאה מגזל — שכן לוקח ממון חברו בעל כרחו. ולא רבית וגזל מאונאה — שכן לא ידע שנתאנה כדי שימחול לו, משא"כ ברבית ובגזל.

ואין ללמוד רבית מאונאה וגזל ב'מה הצד... — ששניהם שלא מדעת, תאמר ברבית. ולא אונאה מרבית וגזל — שכן אינם דרך מקח וממכר, תאמר באונאה.

אכן איסור גזל אפשר ללמוד מאזהרת רבית ואונאה, מהצד השווה שבשניהם שכן גוזלו. ושאמרה תורה לא תגזל — הוצרך לאו זה לכובש שכר שכיר, לעבור עליו בלאו נוסף מלבד לא תעשק את רעך האמור בענין.

א. בתוס' משמע שהכובש שכר שכיר לוקח פעמיים. [וכן מבואר בתוס' שלוקין על לאו דאונאה, ועל כל לאו הניתן לתשלומין אם לא ניתקו הכתוב בפירוש לעשה]. אבל מדברי הרמב"ם (שכירות יא, א-ב) נראה שאין לוקין עליו כלל, משום שחייב לשלם. וכן מפורש בדברי הראב"ד — מובא בראשונים כאן, ובשו"ת הרדב"ז ח"ב תשצא. וע"ע בהרחבה במנחת חינוך חג, ג; ו; שלח, ג; קומץ המנחה רכט, ז; מהרש"א; שער המלך הל' חמץ א, ג — דף לד ע"א לה ע"ג; נוב"י יו"ד קמא פא ותנינא עז; לקוטי קול שמחה'.

ב. יש מי שנקט כהנחה פשוטה, שכשם שהכובש שכר שכיר עובר ב'לא תגזל', כך מצווה במצות 'והשיב את הגזלה' (עפ"י אבי עזרי [קמא] גזילה ג, ד).

האחרונים העירו על התוס', הלא לאו שאין בו מעשה הוא. וי"א שמדובר בשייחוד לו כלי לתשלום שכירתו וחזר ונטלו. ע' בשו"ת חכם צבי כו; פני יהושע; מנחת חינוך רכה, א).

לא תגנבו הוצרך ליכתב, ללמד שאסור לגנוב אפילו על מנת לצער ולהקניט או על מנת לשלם תשלומי כפל.

א. מדברי השאלתות (נח) מבואר שבכלל איסור זה, כאשר גונב מחברו כדי ללמדו להיזהר לשמור על ממונו (מובא בגליוני הש"ס כאן).

יש אומרים שאם לוקח על מנת להחזיר מיד, אינו בכלל האיסור (ע' שטמ"ק). ויש חולקים (ע' קצוה"ח שמח). וכן יש מי שכתב שאם עושה כן על מנת להוציא לאור משפט ולא ע"מ לצער — אין איסור בדבר (ריטב"א ב"ב ה. ובתורי"ד (קדושין טט) כתב שאם עושה כן לטהר בניו מן הממזרות ולא מיקט — מותר. וע' גם בשו"ת עונג יום טוב סוס"י מח).

- ב. בספר קצות החשן (שמח, א) נסתפק האם גונב על מנת למיקט חייב באונסים אם לאו. ונראה שחייב בתשלומי כפל ובארבעה וחמשה. וצ"ע (מנחת חינוך נד, כב).
- ג. יש שצדדו לומר שגונב על מנת למיקט לוקה, שאין לומר בזה 'ניתן לתשלומין' שהרי אינו בא ליקח ממון אחרים (עפ"י מנחת חינוך רכד, א; דברי חיים הל' גניבה א). והלחם-משנה (ריש הל' גניבה) נקט בדעת הרמב"ם שגניבה ע"מ למיקט אסורה מדרבנן ולא מדין תורה. ואין כן דעת כמה מהאחרונים.
- יש מי שהעיר מהרי"ף וכמה פוסקים ראשונים שהשמיטו הלכה זו. ויתכן שדחאוה מהלכה (ע' בבאור הגרי"פ פערלא לסה"מ לרס"ג, ל"ת צא, ח"ב דף קיג, ב).
- ד. מדברי המנחת-חינוך (רכד, ד) נראה שנקט כהנחה פשוטה שגניבה בלבד נאסרה [מהתורה] על מנת למיקט, אבל לא גזילה. ואולם מכמה וכמה אחרונים אין נראה כן (כן נראה לכאורה בב"י שנט ובנו"כ. וע"ע במצוין בהערות על המנ"ח שבהוצאת מכון ירושלים).
- הטור (ח"מ שנט) כתב בשם הרא"ש שמותר לגזול על מנת לשלם דבר שמזומן אצלו והוא טוב יותר מהדבר שגזל, באופן שידוע שהיא זכות עבור הנגזל. [ואין הדבר מוסכם — ע' רמ"ה פ"ק דב"ב קצט]. ויש מי שכתב דהיינו דוקא בגזילה, אבל גניבה דשכיחא גזרו חז"ל (כן צדד בתשובת חות יאיר קסג). ויש מי שצדד בדעת הרמב"ם שאף בגניבה מותר כשעושה כן להטיב לבעלים. [ולא גרס בברייתא 'על מנת לשלם תשלומי כפל'] (ע' לחם משנה גניבה א, ב).

אזהרת עשיית עול במשקלות ובמידות, לא הוצרכה ללמד על השימוש במשקלות מעוותים — שגזול ממש הוא זה. אלא בא הכתוב ללמד שעובר עליו בשעת עשייה, כגון כשטומן משקלותיו במלח. וכן דרשו 'שלא ירתיח' (— שלא יקציף ויעלה בועות כשבא למכור משקה). וכתבו ראשונים שהוצרך לומר שעובר משעת הרתחה (רא"ש ותוס'). ויש מפרשים שהוצרך לאסור אפילו הוא דבר מועט ואין אנשים מקפידים עליו. ויש אומרים שעובר בהרתחה אפילו על פחות משהו פרוטה (ע' בספר החינוך ובמנ"ח רנח). ואין כן דעת הרא"ש ורבנו פרץ בתוספותיהם; הסמ"ג (ל"ת קנב), רבנו ירוחם (ט, ה) ורבנו בחיי (קדושים). וע"ע בבאור הגרי"פ פערלא לסה"מ לרס"ג, ל"ת פו, ח"ב עמ' 222 ואילך.

- ב. למה כתבה תורה יציאת מצרים ברבית, במשקלות ובציצית? אמר הקב"ה: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית. (פירוש, אומר שהמעות שייכים לנכרי ובאחריותו הם. או כגון שחברו אומר לו הלוני מעות מן הנכרי והוא הלוה לו משל עצמו ואומר שעשה כדבריו — אבל בלא הכי, אפילו אם באמת המעות של הנכרי אסור, כיון שאין ללוה עם הנכרי כלום. תוס'), וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא (רבא. ועובר עליו משעת תלייה. תוס'), וממי שמערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים ומוכרם לישראל (רבינא).
- [לכך נאמר בשרצים המעלה אתכם מארץ מצרים — תנא דבי רבי ישמעאל, אמר הקב"ה: אילמלא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאים בשרצים — דיי. (ולשון עילוי הוא. מעלה גדולה היא אצלם שאינם נמאסים באכילת שרצים. רש"י)].